

## در حاشیه چهارمین سمینار جهانی سازمان یونیدو: شدت یافتن بحران عقب ماندگی صنعتی کشورهای در حال توسعه\*

مترجم: شریف مطوف

در ماه اوت گذشته، در وین (پایتخت اتریش)، چهارمین سمینار بین‌المللی سازمان توسعه صنعتی سازمان ملل متحد (= یونیدو) برگزار شد. این سمینار از یکم تا بیستم ماه اوت با شرکت وزرای اقتصاد، صنایع و بازرگانی ۱۳۵ کشور عضو، مسائل مطرح شده را مورد بررسی قرار داد.

برنامه کار سمینار یاد شده، بررسی آینده توسعه صنایع در کشورهای جهان سوم تا پایان قرن جاری و چگونگی تشویق به افزودن تواناییهای علمی و تکنولوژی آن کشورها را شامل می‌شد.

برنامه کار سمینار علاوه بر لزوم مبارزه با کاهش حاصل در امکانات مالی ضروری جهت توسعه صنعت، به مطالعه وضع نیروی کار به منظور رشد و تعالی آن تأکید کرده است. همچنین ضرورت رشد و توسعه صنایع غذایی در کشورهای جهان سوم را یادآور می‌شود.

سمینار مزبور، مهمترین نتایج به‌شمار می‌آید که کشورهای صنعتی شمال و کشورهای در حال توسعه جنوب در سال جاری (= ۱۹۸۴ - م) داشتند. اما - همان‌گونه که پیداست - این سمینار هیچ‌گونه پیشرفت محسوسی را در راه حل مشکلات اقتصادی مردم فقیر جهان سوم به دست نیاورده است. دلیل آن اصرار ایالات متحده آمریکا بر ضرورت عدم افزایش کمکهای اقتصادی و تکنولوژی خود به مردم جهان سوم است. تعدادی از کشورهای صنعتی غرب نیز در این مورد با آمریکا همراه بوده‌اند.

در هنگام بحث در مورد مسائل مطرح شده در سمینار، ریشه‌های بحران نمایان گشت. امروزه اغلب کشورهای توسعه نیافته هنوز هم قادر نیستند صنایع داخلی خود را هم از نظر کمیت و هم از نظر کیفیت به پیش ببرند. این عقب‌ماندگی دلایل سیاسی، اجتماعی و مالی پیچیده‌ای دارد. در این مورد

\* اشتداد از مجلة التخلف الصناعی فی البلدان النامية "العالم" شماره ۳۰ (۱۳ ذوالحجه ۱۴۰۴).

کشورهای صنعتی، بیشتر تماشاچی بودند تا فعال. علاوه بر این، می‌توان گفت کشورهای صنعتی از وضع اسفبار توسعه نیافتگی اقتصادی و صنعتی ۷۵٪ سکنه این سیاره، بسیار هم خشنودند. عده‌ای عقیده دارند، کشورهای صنعتی مایل به نگاه داشتن کشورهای فقیر در وضع توسعه نیافتگی می‌باشند و نیز سعی می‌کنند با توسل به راههای گوناگون به این هدف نایل آیند.

#### ■ مسائل مطرح شده

سمینار یاد شده با سخنان "خاوییر پرز دوکوئه‌بار" دبیرکل سازمان ملل متحد افتتاح گردید. در این سخنرانی، وی نگرانی خود را در مورد وخیم شدن روزافزون اوضاع اقتصادی در کشورهای در حال توسعه و کسری دایم در میزان پرداختها و افزایش میزان بدهی آن کشورها ابراز داشت.

سپس دوکوئه‌بار، از کشورهای صنعتی خواست، اقدامات سریعی به منظور فعال کردن بخش صنعت در کشورهای جهان سوم و کوشش جهت گسترش تواناییهای صنعتی آن کشورها در دراز مدت انجام دهند. وی، همچنین کشورهای صنعتی را به اعمال سیاستها و انجام اقداماتی در جهت تأمین اعتبارات ضروری جهت اجرای طرحهای توسعه در جهان سوم، سعی در جهت کاهش حجم بدهیهای مردم کشورهای جهان سوم، لغو قوانین و مقرراتی که کشورهای صنعتی غربی قبلاً وضع کرده‌اند، و به موجب آن جریان صادرات کالا از کشورهای جهان سوم به کشورهای صنعتی را با مشکلات فراوانی مواجه ساخته است، و بالاخره کوشش در جهت توسعه کشورهای در حال توسعه، دعوت کرده است.

رئیس سمینار مزبور "وان بار نیلدکوی"، در یک کنفرانس مطبوعاتی در روز ۱۶ اوت گذشته پیش از ختم جلسه‌های سمینار گفت: "تأمین اعتبارات مالی جهت رسیدن به توسعه صنعتی در کشورهای جهان سوم، مهمترین عامل و مانعی است که شرکت‌کنندگان در سمینار مزبور با آن مواجه هستند".

رئیس سمینار یاد شده می‌افزاید که سمینار، در شرایط سخت بحران اقتصادی جهانی، بخصوص در کشورهای در حال توسعه، برگزار شد. در این شرایط، بدهیهای خارجی کشورهای جهان سوم، در حال حاضر در حدود ۸۰۰ میلیارد دلار برآورد می‌شود. مهالغ زیاد قرضها و میزان سرسام‌آور بهره‌های آنها به توقف توسعه و اقدامات مربوط به آن یا حداقل کاهش سرعت آن، در بیشتر کشورهای در حال توسعه، منجر شده است. پرداخت اقساط وامها و بهره‌های آنها میزان بسیار بالایی از ارز دریافتی کشورهای بدهکار را به خود اختصاص داده است. اما باقیمانده‌های ناچیز ارز دریافتی کشورهای یاد شده به وارد کردن کالاهای ضروری مانند مواد غذایی و اسلحه و کالاهای مشابه - که توسط آن دولتها بسیار ضروری تشخیص داده می‌شود - اختصاص داده شده است. بدین دلیل، به‌طور چشمگیری، اعتبارات تخصیص داده شده برای توسعه صنعتی کاهش یافته است. تعدادی از شرکت‌کنندگان در سمینار، اشاره کرده بودند که برخی از صنایع موجود در کشورهای آنها، در خطر نابودی قرار گرفتند. دلیل آن، نبودن اعتبارات مالی لازم جهت نگهداری طرحهای یاد شده و فراهم کردن امکانات مادی و نیروی انسانی در حد مطلوب است.

## ■ آمریکا بر اطاعت سیاسی کشورهای دیگر از خود اصرار می‌کند

موضع‌گیری شرکت‌کنندگان آمریکایی در سمینار، نمایانگر دیدگاه استکباری دولت آمریکا نسبت به کشورهای فقیر است. نمایندگان آمریکایی شرکت‌کننده در سمینار توضیح دادند که دولت متبوع ایشان، حاضر نیست کمک مالی و فنی به دیگر کشورهای جهان بدهد مگر به کشورهایی که سیاستی مورد قبول حکومت ایالات متحده را در پیش گیرند. به همین دلیل، ایالات متحده، تنها کشوری بود که به قطعنامه پایانی سمینار رأی منفی داد. علاوه بر این کشور، تعداد ۱۲ کشور دیگر غربی (از جمله ایتالیا، فرانسه و کانادا) رأی ممتنع دادند.

قطعنامه پایانی سمینار، همچنین بر ضرورت مقابله با موانعی که در مسیر توسعه صنعتی در کشورهای جهان سوم وجود دارد، تأکید کرد. از جمله این موانع، بحران بدهی جهانی و موانع ایجاد شده در راه صادرات کشورهای در حال توسعه به جهان صنعتی را می‌توان نام برد. همچنین، سمینار مزبور، کشورهای در حال توسعه را دعوت کرد تا برنامه‌های توسعه فعال و کار مستمری به منظور پیشرفت در زمینه تکنولوژی مناسب آن کشورها، ارائه دهند. علاوه بر این، سمینار یاد شده بر ضرورت ارائه کمکهای مالی و فنی از طرف کشورهای پیشرفته صنعتی به کشورهای در حال توسعه تأکید کرد. از نظر سیاسی نیز قطعنامه پایانی سمینار، کلیه کشورهای جهان را به اعطای کمکهای لازم جهت بازسازی و نوسازی لبنان و حمایت از مردم آواره فلسطین دعوت کرد.

## ■ وظایف سازمان

سازمان یونیدو در سال ۱۹۶۶ بر اساس مصوبه مجمع عمومی سازمان ملل متحد تأسیس شد. وظایف آن به کوشش در راه سرعت بخشیدن به توسعه صنعتی در سراسر جهان، بخصوص در کشورهای فقیر جهان سوم، محدود گردید. از این رو است که سازمان مزبور از هنگام تأسیس تا کنون چنین فعالیتهایی را انجام داده است. از جمله این فعالیتها، ارائه خدمات مشورتی و کارشناسی تخصصی درباره مسائل مربوط به توسعه صنعتی است. فرستادن متخصصان برای کار در کشورهای جهان سوم و انتشار تعدادی نشریه فنی نیز جزو وظایف آن سازمان به حساب می‌آید. تشکیل سمینارها و دوره‌های آموزشی و دادن بورسهای تحصیلی از دیگر وظایف آن سازمان به شمار می‌رود.

بنابراین، سازمان یاد شده، کشورهای جهان را - در صورت درخواست کمک - در زمینه‌های آموزشی و مطالعه طرحهای صنعتی پیشنهادی، به منظور برآورد میزان احتمال موفقیت و سوددهی آنها و همچنین مطابقت آنها با شرایط و امکانات کشور مربوط باری می‌کند. افزون بر این، سازمان یاد شده، خدمات مشاوره‌ای و کارشناسی پیرامون راهبرد (= استراتژی) توسعه صنعتی به کشورهای درخواست‌کننده این‌گونه خدمات، ارائه می‌دهد.

در حقیقت، کشورهای جهان سوم چه در گذشته و چه در حال حاضر، نیاز شدیدی به تعیین

راهبردهای فعال و واقفگرا جهت افزایش کاربرد صنعت و انتخاب زمینه‌های توسعه صنعتی مناسبتر با شرایط و امکانات و سطح فرهنگی آن کشورها را دارند. برای مثال، این سازمان تعیین می‌کند، آیا باید بر توسعه صنایع دستی (مانند فالیبافی، سرامیک سازی، بافندگی و مشابه آن برحسب کشور مورد نظر) تأکید نماید یا اینکه به سمت صنایع پیشرفته جدید، از قبیل ماشین‌سازی یا ساختن لوازم برقی خانگی، حرکت کند؟ اگر جواب این بود که باید هر دو نوع صنعت را با هم و همزمان داشت، امکانات مالی لازم برای هر کدام از این زمینه‌ها چیست و از کجا می‌توان آن را تأمین کرد؟ پس از تعیین مسائل فوق و مشخص کردن رهنه‌های کلی توسعه صنعتی، نوبت به انتخاب دقیق انواع کالاهای تولیدی و سپس عمل کردن به بهترین راه ممکن برای رسیدن به نتیجه مطلوب، می‌رسد.

اما علی‌رغم دادن برخی کمکها در موارد فوق به تعدادی از کشورهای جهان سوم، توسط سازمان یونسکو، کار و فعالیت سازمان مزبور تاکنون محدود بوده است. دلیل آن، دریافت مزد توسط سازمان یاد شده در مقابل ارائه خدمات و همچنین نبار سازمان به نیروی انسانی بومی‌گاردان به منظور جمع‌آوری آمار و اطلاعات ضروری برای انجام کارهای مشاوره‌ای و کارشناسی است. افزون بر این، حجم زیاد کار متراکم نزد سازمان مزبور، موجب افزایش مدت انتظار جهت تعیین و فرستادن کارشناسان سازمان به کشورهای مربوط جهت انجام کارهای محوله، شده است. بنابراین در حال حاضر در نظر است سازمان یاد شده را به یک ارگان بزرگ تخصصی تبدیل سازند و بر تعداد کارشناسان آن بیفزایند. زیرا این سازمان باید در آینده نزدیک وظایف بیشتر و بزرگتر و پیچیده‌تر از وظایف کنونی را برعهده گیرد.

### ■ نقش صنعتی کشورهای جهان سوم

دومین دوره سمینار سازمان یونسکو که در شهر "لیما" پایتخت کشور پرو در سال ۱۹۷۵ برگزار گردید، کشورهای جهان سوم را به کوشش جدی‌تر در جهت افزایش حجم تولیدات صنعتی خود از ۱۰٪ نسبت به کل تولیدات صنعتی جهان در آن سال به ۲۵٪ در سال ۲۰۰۰ دعوت کرد. اما نتایج به دست آمده در این مورد، موجب بروز بدبینی شده است. این نسبت در سال ۱۹۸۰ تنها به ۱۱٪ رسید که از آن سال تاکنون (۱۹۸۴ - م) در همان حد باقی مانده است. بنابراین، بالاترین رقم این درصد که متخصصان سازمان یونسکو آرزوی رسیدن به آن را در پایان قرن جاری دارند، فقط ۱۵٪ می‌باشد.

مدیریت سازمان یونسکو در گزارش مشروح خود به سمینار یاد شده، کشورهای جهان سوم را به تحدید نظر اساسی در سیاستهای صنعتی خود، دعوت کرد. هدف از این دعوت، متکی ساختن سیاستهای صنعتی آن کشورها بر زمینه‌های واقعی و اساسی‌تر و تحدید نظر در آن سیاستها به خاطر رسیدن سریعتر به توسعه صنعتی می‌باشد. در این گزارش یادآور گردیدند که سیاستهای کنونی این کشورها از رسیدن به هدفهای تعیین شده عاجز مانده است.

در گزارش مدیریت سازمان یونیدو، از کشورهای صنعتی پیشرفته نیز خواسته شد تا کشورهای جهان سوم، با مردم آن کشورها همکاری جدی و شریکانه داشته باشند. راههای گوناگونی برای افزایش صدور تکنولوژی به کشورهای جهان سوم با شرایط بهتر، افزایش حجم واردات کشورهای صنعتی از کالاهای کشورهای جهان سوم، کمک به کشورهای جهان سوم در جهت کاهش مقدار بدهیهای سنگین خود به کشورهای صنعتی که این بدهیها باعث شده است کشورهای جهان سوم نتوانند در زمینههای مهم صنعتی خود سرمایه‌گذاری کنند.

در گزارش یاد شده تأکید شد که در چند سال گذشته، تعدادی از کشورهای جهان سوم از نظر توسعه سیر قهرایی را طی کرده‌اند. این امر به دلیل وجود مشکلات استثنایی در ارتباط با صنایع موجود و عدم توانایی آن کشورها برای ایجاد صنایع جدید، سرعت لازم به منظور رسیدن به سطح توسعه صنعتی مطلوب، شدت بیشتری یافته است. در این خصوص تعدادی از کارخانه‌ها، ناچار به کاهش میزان تولید خود به خاطر کمبود مواد اولیه وارداتی (به دلیل کمبود ارز خارجی) و با کمبود قطعات یدکی وارداتی شده‌اند. از این رو است که تولید کالا در این گونه کارخانه‌ها مقرون به صرفه نبوده است.

#### ۴ تربیت نیروی انسانی، وظیفه‌ای اساسی است

مشکل نیروی انسانی، یکی از اساسی‌ترین مشکلات صنایع کشورهای جهان سوم است. در اینجا منظور ما از "نیروی انسانی" کلیه اصحاب تخصص و حرفه‌های مربوط به طرحهای صنعتی از مدیر عامل گرفته تا کارگران ساده است، در این مورد، ملاحظه می‌شود که مدیریت کارگاههای صنعتی در کشورهای جهان سوم هنوز با عدم کارایی لازم مواجه است. دلیل این امر آن است که انتخاب مدیران، در آن کشورها، غالباً "از روی ضوابط صورت نمی‌گیرد و همچنین مدیران آموزش صحیح ندیده‌اند تا بتوانند خود را برای اداره صنایع آماده سازند.

در مورد کارگران و رده‌های پایین اداری (مانند سرکارگران، تکنیسینها، و مهندسان شاغل در امور مربوط به نگهداری و طراحی تولیدات و برنامه‌ریزی تولید و مانند آن) نیز مشکلات اساسی و مهم چندی وجود دارد. تاکنون کوششهای به کار رفته در خصوص تربیت نیروی انسانی کاردان، ناموفق بوده است. علاوه بر این، شرایط و امکانات محیط کار نیز (مانند تهویه، نور، حرارت) در بیشتر کارگاههای صنعتی کشورهای جهان سوم نامطلوب است. افزون بر این، پایین بودن سطح حقوق و دستمزد و مزایای دیگر بر روحیه افراد اثرات منفی دارد که این امر به کاهش کارایی آنان منجر شده است.

از جمله نمودهای زنده توسعه یافتگی صنایع کشورهای جهان سوم، مشکل روانی کار است. کارگران در این کشورها خود را یک قطعه از یک ماشین و یا شمارهای از شمارهای گوناگون حس می‌کنند، زیرا هیچ‌گونه روابط مناسبی بین مدیریت کارگاه و دیگر کارکنان وجود ندارد تا بتوان در مورد مشکلات مربوط به مدیریت، بحث کرد و در پیدا کردن راه حل مناسب کوشید. از این گذشته، هیچ‌گونه کوشش جدی در جهت توسعه

کارگاهها و طرحهای صنعتی و بالا بردن قدرت تولیدی آنها صورت نمی‌گیرد. روابط میان مدیریت کارگاهها و کارکنان بر اساس ترس (ترس کارگران از مدیران کارگاهها) استوار است. که این امر، روابط مدیریت با کارکنان را تیره می‌سازد. از این رو است که اداره و خلاقیت کارگران در جهت بهبود نحوه تولید تحقق نمی‌یابد، بلکه حالت رکود و عقب ماندگی کارگاه همواره تشدید می‌شود.

بدین دلیل، راه پیشرفت صنایع در کشورهای جهان سوم بر دو پایه اساسی استوار است:

۱. توسعه و بهبود نحوه کار کارگاههای صنعتی موجود از طریق افزایش تولید و بهبود کیفیت آن و کوشش در جهت کاستن هزینه‌های مربوط به تولیدات. این کار از طریق بهبود شرایط مادی و معنوی کار برای کارکنان و پاداش زحمات آنان و اهمیت دادن به خلاقیت‌های آنان صورت می‌گیرد. افزون بر این، شرکت دادن کارکنان در تصمیم‌گیریهای اداری و مشارکت دادن آنان در سود کارگاه به منظور جلب اطاعت آنان و تشویق آنها به کوشش بیشتر نیز ضروری است. همچنین استفاده از تکنولوژی پیشرفته و بهبود وضع بازاریابی و مالی طرح، از اهمیت بسزایی برخوردار است.

۲. تدوین راهبرد رشد و توسعه حقیقی و مطالعه شده در جهت احداث تعداد بیشتری از طرحهای صنعتی جدید و کوشش به منظور پیشگیری از بروز موانع مهم در این خصوص. مانند کمبود بودجه و کمبود نیروی انسانی کاردان. برای رسیدن به این هدف، لازم است با توجه به امکانات مادی کشور (مانند منابع طبیعی و نیروی انسانی) برنامه‌ریزی صحیحی برای استفاده درست از این منابع، صورت گیرد. افزون بر این، انتخاب مراحل پیشرفت صنعتی نیز باید به صورت علمی و مطالعه شده انجام پذیرد تا پیشرفت صنعتی کشور به تدریج از مرحله‌ای به مرحله دیگر به‌طور منطقی و فعال و بدون روبه‌رو شدن با موانع و یا بحرانهای شدید صورت گیرد.



روزنامه گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
مجله مطالعات علمی و پژوهشی  
مجله علمی و پژوهشی